

רבי אשר לעמל שפיטצער זצ"ל הי"ד אב"ד קירכדארף

בסוגיא דהרהינו

תולדותיו ראה גליון סה עמ' רצט הערה 3. קטע זו היא חלק מחידושי סוגיות של זקנינו הגה"ק ר אשר לעמל שפיטצער זצ"ל הי"ד, העומד כעת באמצע עריכה (המכיל בתוכו יותר מ200 עמודים). הספר ניצול בשנות הזעם ע"י הרה"ח המפואר ר' אליקים וואלד זצ"ל מקירכדארף יע"א, בודאי הדפסת הספר יהיה לו לזכות ולעילו נשמתו הטהורה בגנוזי מרומים.

בעזה"י בסוגיא דהרהינו תרס"ט לפ"ק פה קירכדארף יע"א

הרמב"ם פסק (הל' חמץ ומצה פ"ד הל' ה) ישראל שהרהיין חמצו אצל הנכרי, אם אמר לו שאם לא יפרע המעות עד יום פלוני החמץ שלך מעכשיו, הרי זה ברשות העכו"ם, ולאחר הפסח מותר בהנאה, והוא שיגיע זמן פרעון קודם הפסח. והשיג עליו הראב"ד בתרתי, דאם הגיע זמן פרעון קודם הפסח לא בעי מעכשיו, דאין דין אסמכתא לנכרי, ואם אמר מעכשיו לא בעי זמן פרעון קודם הפסח. והרא"ש (פסחים פ"ב ס"י) מבאר קושיתו יותר, דהא חזינן (פסחים ל"א.) דלאביי דלמפרע הוא גובה לא בעי שיהי' זמן פרעון קודם הפסח, וכ"ש לרבא דאירינן דאמר לו מעכשיו. ונלע"ד ליישב שיטת הרמב"ם דבעי הרהינו ומעכשיו והגעת זמן פרעון קודם הפסח, דהנה הרב המגיד (שם) הקשה על הרמב"ם למה השמיט דין ישראל שהלוה לנכרי על חמצו אחר הפסח אסור בהנאה (משנה פסחים ל.), ותירץ דמאחר שהרמב"ם פסק (שם הל' ג) דאם החמץ באחריות ישראל הרי הוא עובר עליו, ונראה שהרמב"ם פסק כמאן דאמר (פסחים דף לא.) דישאל מנכרי קונה משכון, א"כ הרי הוא באחריותו של ישראל, וממילא ידעינן דאסור בהנאה. והנה לכאורה יש לתמוה על תירוצו, דבשלמא אי כבר אשמעינן הרמב"ם בשום מקום דישאל מנכרי קונה משכון שפיר, אבל הא גופא דישאל מנכרי קונה משכון לא כתב הרמב"ם בשום מקום, וא"כ מנא ידעינן דהוא באחריותו של ישראל.

ונ"ל דהנה הנימוקי יוסף בפ"ק דמציעא (דף ד. ד"ה אמר רבי חייא) מביא דברי הר"י מגאש דמודה במקצת ונתן למלוה משכון על הודאתו לא חשיב הילך, דהמלוה אינו קונה המשכון, דהא דקיי"ל דבעל חוב קונה משכון היינו שלא בשעת הלואה על ידי בית דין, דבית דין מגבין לו וזכתה לו תורה שיקנה, או בשעת הלואה דקונה בכסף הלואתו, אבל לאחר הלואה ושלא על ידי בית דין המעות מלוה הן ואין קונין במלוה, ואי אמרת דיקנה במשיכת המשכון, כיון דגוף המשכון אינו קנוי לו אין משיכה קונה, והקשה הקצות החושן (סי' ע"ב סק"ב) דהא בסוגיין אמרינן (ל"א.) דאיכא למאן דאמר דישאל קונה משכון בשעת הלואה עיין בתוס' (ד"ה בדרכי יצחק), ואנן קיי"ל דקנין הנכרי חלוק מקנינו של ישראל, דלמ"ד לעמיתך בכסף לנכרי במשיכה, ולמ"ד לישאל במשיכה לנכרי בכסף, כדאיתא בבכורות (י"ג.), וא"כ ישראל מנכרי במאי קנה להך משכון, אי בכסף, הא קיי"ל דישאל מישאל קונה בכסף, וא"כ מנכרי לא קנה כי אם במשיכה, ואי במשיכה הא אי אפשר לקנות משכון במשיכה זולת על ידי בית דין, ותירץ הקצה"ח דמאחר דאי אפשר בענין אחר קניא בכסף, וכמו שכתב הגהת אשר"י (ב"מ פ"ד סי' ח) דנכרי קונה עובר בהמה מישאל ופטור מן הבכורה, והגם דבעובר לא שייך משיכה ונכרי אינו קונה בכסף, כיון דאי אפשר בענין אחר מודה ר' יוחנן דבנכרי מעות קונות, והביא הגהת אשר"י ראי' לדבריו, דכמו דלריש לקיש מודה בנתנה לבלן מעל (ב"מ מ"ח.) משום דלא שייכא משיכה, ה"ה לר' יוחנן בנכרי דלא קנה כסף, מודה דקניא בכסף היכא דלא שייך משיכה.

והנה עפר אני תחת כפות רגליו של מרן הקצות החושן, אבל לא הבנתי דבריו דלפע"ד אין הנדון דומה לראי' דהא וודאי שפיר קאמר הגהת אשר"י דאנן אמרינן דדבר שאי אפשר לקנות במשיכה נקנה בכסף, דהא עכ"פ צריך הדבר להיות נקנה, ואי לא שייכא במשיכה קניא כסף כמו בקרקעות לכו"ע, אבל הכא במשכון, הרי המשכון יכול להיות נקנה במשיכה במכירה גמורה או במתנה, אלא דבתורת משכון אינו נקנה, והגע עצמך, הרי לדברי הר"י מגאש משכון אינו נקנה כי אם בלי פרעון או משכנו בשעת הלואה דוקא, משום דלאחר הלואה אין כאן קנין, דהא הך דינא דבעל חוב קונה משכון חידוש הוא, ואי לאו דחדשה תורה לא הוי אמרינן כלל ב"ח קונה משכון, אלא דאע"ג דחדשה התורה דב"ח קונה משכון, ס"ל להר"י מיגאש דמ"מ לא חדשה התורה אלא היכא דאפשר לקנות באחד מדרכי הקנין, אבל לא עדיף כל כך דיהי' נקנה בלי שום קנין. והנה הך דינא דב"ח קונה משכון בישראל כתיב, אלא דמק"ו אית לן למימר דישראל מנכרי נמי קני (פסחים ל"א:), וק"ו פריכא הוא, דמה ישראל מישראל שיכול לקנות בכסף בשעת הלואה, אבל מנכרי דאין לו קנין בכסף לא קני, דהא ישראל מישראל גופא לא קניא אלא היכא דשייך קנין כסף, וא"כ לא שייך בזה לומר היכא דלא אפשר במשיכה קונה בכסף.

ולכן נראה לי דבהא גופא פליגו הנך תנאי, דמאן דאית לי' דישראל מנכרי לא קנה משכון ס"ל לעמיתך בכסף ולנכרי במשיכה, וא"כ בשעת הלואה אין כאן קנין, דמשיכה במשכון לא קניא, וליכא למימר ק"ו הוא, אבל מאן דס"ל דישראל מנכרי קונה משכון, ס"ל לעמיתך בכסף ולנכרי בין בכסף בין במשיכה, כסוגיא דע"ז (ע"ב.) שהביא הרב המגיד (בפ"א מוז"י ומתנה הלכה י"ד) דפליגא על סוגיא דבכורות (ס) דלעמיתך בחדא ולנכרי בחדא ואין הקנינים שוים, אלא דבנכרי קונה ומקנה בין בכסף בין במשיכה, וכיון שכן שפיר איכא ק"ו, נמצא לפי"ז דהנך תנאי דפליגי אי ישראל קונה משכון מנכרי פליגי בהנך שתי סוגיות, דמאן דס"ל דבנכרי לא קני משכון, ס"ל כסוגיא דבכורות דלעמיתך בכסף ולנכרי דוקא במשיכה, וממילא ישראל מנכרי לא קנה משכון דלא שייך בי' משיכה, ומאן דס"ל הק"ו ישראל מישראל קנה ישראל מנכרי לא כ"ש, ס"ל כסוגיא דע"ז, וא"כ איכא תרי קנינים.

ומעתה מאחר שה"ה (בפ"א מוז"י ומתנה הלכה י"ד) פירוש דברי הרמב"ם שדחה סוגיא דבכורות מקמי' סוגי' דע"ז, וס"ל דבנכרי קונה ומקנה בין בכסף בין במשיכה, ממילא מוכח דס"ל כמאן דאמר ישראל מנכרי קני משכון, ושפיר כתב ה"ה ז"ל¹.

והנה לפי"ז לאבבי דס"ל דלמפרע הוא קונה, בנכרי שהלוה לישראל על חמצו קונה במעות ולא בעי הרהינו, דהא החמץ נקנה לו למפרע, ובשעת הלואה הי' המעות בעין, ולא בעי נמי זמן פרעון קודם הפסח. אמנם לרבא דס"ל דמכאן ולהבא הוא גובה, ונכרי מישראל לא קנה משכון דליכא ק"ו, ומהאי טעמא בעי מעכשיו, דהוי קנין בגוף החפץ על תנאי, דאם לא יתן לו מעותיו עד זמן פלוני גוף החמץ קנוי' לו מעכשיו, והנה בהך קנין דמעכשיו על תנאי נסתפקו האחרונים (...). אם הקנין נגמר מעכשיו, אלא שאם ישלם זה מעותיו נתבטל הקנין, או להיפוך, דעד זמן פרעון אין כאן קנין כלל, אלא דאם הגיע זמן פרעון והלוה לא פרע נעשה הקנין ומועיל למפרע. והנה לדידי פשיטא לי דהקנין אינו חל אלא משעת פרעון, ואז חל במעכשיו, אבל לא אמרינן דהשתא איגלאי מילתא למפרע דבשעת הלואה קניא כמו לאבבי, דהא רבא השיב לאבבי דאילו הוי לי' וזוי הוי' מסלק לי' בזווי אשתכח דהשתא קא קני, והנה במעכשיו נמי שייך הך סברא, ואילו מודה רבא שם דהקנין חל למפרע הוי קשה ולטעמין, אלא וודאי דלרבא אין הקנין חל עד שעת פרעון, ואם לא פרע קנה אז, והקנין הזה מהני למפרע, דומיא דשני לוגין שאני עתיד להפריש יהי' תרומה, דאותן שני לוגין נעשו תרומה אחר שנשתיירו, ומועיל למפרע, אבל

1 דהרמב"ם פסק כמאן דאמר דישראל מנכרי קונה משכון (וקונה הישראל מנכרי בשעת הלואה ע"י כסף).

רק השתא הוי תרומה, וכמו שכ' הרשב"א דאי לא תימא הכי אלא מיד נעשו תרומה א"כ שותה מדומע, ואי רק עתה נעשו תרומה שתה טבל, אלא השתא נעשה תרומה ומועיל על שעבר.

והנה לפ"ז דהקנין לא נעשה כי אם כשהגיע זמן פרעון ולא פרע, א"כ אם הגיע הזמן אחר הפסח ובתוך הפסח לא הי' שום קנין לנכרי הרי עבר הישראל על כל יראה, וכיון שחל כל יראה שעה א' תו לא פקע, משא"כ לאביי דס"ל דלמפרע הוא גובה, דאגלאי מילתא למפרע דבשעת הלואה הוי קנוי ל', א"כ מוכח השתא דבהגיע הפסח כבר הי' נקנה לנכרי ודו"ק. וניחא נמי דלאביי לא בעי הרהינו אצלו, דכיון דנכרי קונה בין בכסף בין במשיכה, א"כ בשעת הלואה קנה למפרע, ואז הוי המעות בעין וקנה במעותיו, משא"כ לרבא דהוי קנין על תנאי, ולא חל הקנין עד שעת הפרעון, והנה בשעת הפרעון במה יקנה דהא הכסף כבר תם אז דלהוצאה נתנה ע"כ בעי הרהינו וקונה במשיכה ודו"ק היטב.

ולפי"ז ישבתי מה שכ' רש"י ז"ל (ל"א.) על הא דמשני הש"ס בשהרהינו אצלו, וקס"ד משום דבעל חוב קונה משכון, ולכאורה מאי בעי בזה, והשתא ניחא, דקשיא ל' לרש"י דהא קיי"ל (כתובות נ"ט:) הקדש חמץ ושחרור מפקיעין מידי שיעבוד, וצ"ל דמיירי בשהרהינו אצלו, וכמו שהקשה רש"י בכתובות (ס) על הא דשחרור חמץ מפקיעין מידי שיעבוד, ותירץ רש"י דמתניתין איירי בשהרהינו אצלו עיי"ש. וזה כוונת רש"י במשנה (דף ל: ד"ה נכרי) גם כן, עיין בצל"ח (ס). ומעתה קשה לרש"י מה פריך לרבא, דהא לאביי ג"כ איירי בשהרהינו, משום קושית רש"י בכתובות דחמץ מפקיע, וא"כ לרבא נמי ניחא, אלא דמ"מ חילוק יש, דלאביי די אם מסר בידו החמץ גם לאחר הלואה, דלא יהי' בביתו, ואז החמץ אינו מפקיע מידי שיעבוד. וזה שדדק רש"י בלשונו הזהב במתניתין (ס) ושהה אצלו כל ימות הפסח, דהיינו שלכך פירש דאיירי בהרהינו, משום דבלא"ה הי' החמץ מפקיע, אבל לרבא דס"ל מכאן ולהבא הוא גובה, א"כ מה בכך שאינו בביתו, הא הוי של ישראל, על זה תירץ רש"י דס"ד משום דב"ח קונה משכון, דהיינו לפי אוקימתא דבעל חוב קונה משכון צריך ליתנו לנכרי בשעת הלואה דוקא, דאם לא, לא יקנה המשכון, [פי' דדוקא בשעת הלואה קונה הנכרי המשכון ע"י כסף דעדיין בעין משא"כ אח"כ אינו קונה משום דהכסף אינו בעין דלהוצאה ניתנה, ומשיכה אינו קונה לקנות (רק) קנין משכון כמבואר בדברי הר"י מיגאש הנ"ל], וזה לא ידע המקשן [פי' ומשום הכי הקשה על רבא, אע"ג דגם לאביי מיירי בשהרהינו אצלו], אבל לפי המסקנא דלאו משום בעל חוב קונה משכון הוא לרבא, [רק קונה גוף החפץ לפרעון], אלא דצריך לקנותו משום דהמעות ניתנו להוצאה די אם ימשוך כשיגיע זמן הפרעון ודו"ק.

* * *

Handwritten notes in Hebrew and Yiddish, including a signature and a reference to 'פ"ד' (page 14). The notes discuss the legal concepts of 'קנין' (acquisition) and 'משכון' (pledge) in relation to the Talmudic passage.

כת"י של רבי מנשה הקטן זצ"ל עם ההקדשה (ראה בעמוד הבא)